

ВСТУП

Програма навчальної дисципліни «Економіка праці і соціально-трудова відносина» складена відповідно до освітньо-професійної програми Менеджмент підприємства спеціальності 073 Менеджмент галузі знань 07 Управління та адміністрування

Предметом вивчення навчальної дисципліни є соціально-трудова відносина на макро- і макрорівні та закономірності їх розвитку.

Міждисциплінарні зв'язки: «Економіка праці і СТВ» навчальна дисципліна циклу професійної підготовки, тісно пов'язана з дисциплінами «Безпека життєдіяльності та основи охорони праці», «Правознавство», «Економіка підприємства», які вивчаються раніше, а також є базою для вивчення дисциплін «Менеджмент», «Маркетинг», «Самоменеджмент», «Системи технологій», «Трудове право», «Управління персоналом», «Стратегічне управління» тощо.

1. Мета та завдання навчальної дисципліни

1.1. Метою вивчення навчальної дисципліни «Економіка праці і СТВ» є формування теоретичних і практичних знань щодо функціонування, розвитку та регулювання соціально-трудова відносин у суспільстві.

1.2. Основними завданнями вивчення навчальної дисципліни «Економіка праці і СТВ» є висвітлення теоретико-методологічних та соціально-економічних аспектів сучасних проблем економіки праці й соціально-трудова відносин; формування у студентів практичних навичок і вмінь щодо управління працею та регулювання відносин у соціально-трудова сфері.

1.3. Згідно з вимогами освітньо-професійної програми у здобувачів вищої освіти мають бути сформовані наступні **компетентності:**

- загальні:

- Здатність до абстрактного мислення, аналізу, синтезу та встановлення взаємозв'язків між соціально-економічними явищами та процесами.

- Здатність вчитися та оволодівати сучасними знаннями.

- Здатність діяти на основі етичних міркувань, соціально відповідально і свідомо.

- фахові:

- Здатність аналізувати результати діяльності організації, зіставляти їх з факторами впливу зовнішнього та внутрішнього середовища, визначати перспективи розвитку організації, в т.ч. у зовнішньоекономічній площині.

- Вміння виявляти управлінські проблеми, аналізувати їх, формувати рекомендації щодо рішення цих проблем і сприяти, при необхідності, виконанню рішень, діяти на засадах менеджменту консалтингу.

- Вміння забезпечувати умови для реалізації можливостей громадян, покращення якості життя, раціонального споживання матеріальних ресурсів.

Програмні результати навчання:

- Демонструвати навички виявлення проблеми та обґрунтування управлінських рішень.

- Описувати зміст функціональних сфер діяльності організації.

- Демонструвати навички взаємодії, лідерства, командної роботи, самоменеджменту.

- Показувати навички обґрунтування дієвих інструментів мотивування персоналу організації.

- Оцінювати правові, соціальні та економічні наслідки функціонування організації.

- Демонструвати навички самостійної роботи, гнучкого мислення, відкритості до нових знань, бути критичним і самокритичним.

- Виконувати дослідження індивідуально та/або в групі під керівництвом лідера.

На вивчення навчальної дисципліни спеціальності 073 Менеджмент (для обсягу ОПП 120 кредитів ЄКТС) відводиться 90 годин / 3 кредити ЄКТС.

2. Інформаційний обсяг навчальної дисципліни

Тема 1. Об'єкт, предмет і завдання дисципліни

Економіка праці, природа соціально-трудових відносин. Предмет і метод курсу. Місце і завдання дисципліни в системі підготовки фахівців економічного профілю. Поняття і сутність економічної категорії «праця». Якісна і кількісна характеристика праці. Соціально-економічна роль праці. Особливості аграрної праці. Зміст і характер праці. Праця як чинник виробництва. Класифікація видів праці. Формування мотивації трудової поведінки працівників. Статистика праці, соціологія праці, ергономіка праці, фізіологія і психологія праці, охорона праці, трудове право.

Тема 2. Трудові ресурси і трудовий потенціал суспільства

Трудові ресурси як соціально-економічна категорія. Формування трудових ресурсів та їх структура. Відтворення трудових ресурсів. Розміщення продуктивних сил як основа розподілу і перерозподілу трудових ресурсів. Види і форми міграції населення. Трудовий потенціал суспільства. Персонал підприємства, обліковий склад, необліковий склад, явочна, фактична чисельність, професія, кваліфікація, спеціальність, рівень кваліфікації, абсолютні показники чисельності персоналу, відносні показники чисельності персоналу, рух персоналу, структура персоналу, оборот кадрів, мобільність, витрати на персонал.

Тема 3. Соціально-трудові відносини як система

Поняття соціально-трудових відносин. Система соціально-трудових відносин: суб'єкти, організаційні форми, типи та принципи функціонування, фактори розвитку соціально-трудових відносин. Рівні соціально-трудових відносин, характеристика суб'єктів сторін та органів, що репрезентують працівників, роботодавців та державу на різних рівнях. Поняття соціальної справедливості та соціального захисту. Основні напрями соціального захисту. Соціальні гарантії. Регулювання соціально-трудових відносин. Законодавча та нормативно-правова база. Роль держави та профспілок у регулюванні соціально-трудових відносин, розвитку соціального партнерства. Характеристика соціально-трудових відносин щодо забезпечення трудових прав та соціальних гарантій працівників: зайнятості, рівня оплати праці, умов праці, охорони праці та відпочинку.

Тема 4. Соціальне партнерство

Сутність терміна «соціальне партнерство». Мета та принципи організації діяльності соціальних партнерів. Історичний аспект розвитку соціального партнерства в Україні. Суб'єкти соціального партнерства. Значення Міжнародної організації праці (МОП) в справі розвитку цивілізованих відносин між партнерами. Об'єднання роботодавців на ринку праці. Роль держави як роботодавця та арбітра на ринку праці. Вплив профспілок як виразника і захисника інтересів працівників на регулювання соціально-трудових відносин. Етапи роботи соціальних партнерів під час підготовки та укладання генеральної й галузевої тарифних угод.

Тема 5. Ринок праці та його регулювання

Ринок праці як складова система ринкового механізму регулювання економічної системи. Умови виникнення ринку праці. Ринок праці: функції та особливості товару «робоча сила». Відтворення відносин у сфері попиту-пропозиції на працю. Кон'юнктура ринку праці, елементи ринку праці: попит, пропозиція, ціна, товар. Особливості аграрного ринку праці. Суб'єкти та об'єкти ринку праці. механізм функціонування ринку праці. Первинний і вторинний ринки праці. Моделі ринку праці. Сегментація ринку праці. Інфраструктура ринку праці.

Тема 6. Соціально-трудові відносини зайнятості

Право на працю і соціальні механізми його реалізації. Законодавчі акти України про зайнятість та соціальний захист населення. Поняття зайнятості населення, види та форми зайнятості. Показники зайнятості. Безробіття та його причини. Види та форми безробіття. Ціна безробіття, Закон Оукена. Показники рівня безробіття. Державні, регіональні та

територіальні програми зайнятості. Державна служба зайнятості та її роль щодо працевлаштування безробітних. Політика зайнятості та роль держави в її реалізації.

Тема 7. Організація і нормування праці

Організація праці: основи, напрями, завдання. Поділ праці: поняття, види, значення. Кооперація праці: поняття та форми. Робоче місце: поняття, види, їх оснащення, планування. Поняття та складові умов праці. Фактори виробничого середовища, що впливають на працездатність. Атестація робочих місць, охорона праці та БЖД. Робочий час: поняття та класифікація затрат. Час простоїв та перерв, їх види. Способи вивчення затрат робочого часу та їх види. Послідовність вивчення затрат робочого часу. Показники ефективності використання та втрат робочого часу. Економічна сутність та функції нормування праці. Види норм праці, методи нормування праці. Класифікація норм праці. Порядок перегляду норм праці, оцінювання їх економічної ефективності.

Тема 8. Продуктивність і ефективність праці

Сутність ефективності праці, рівень екстенсивного використання праці, рівень інтенсивного використання праці. Система ефективності праці та фактори її підвищення. Продуктивність праці як основний показник ефективності праці. Методи вимірювання продуктивності праці. Виріток, трудомісткість, виробнича трудомісткість, повна трудомісткість, натуральний метод продуктивності праці, вартісний метод продуктивності праці, індекси продуктивності праці. Фактори та резерви зростання продуктивності праці, приріст річної продуктивності праці за рахунок працівників та зміни обсягу валової продукції, зрівноважені капітальні вкладення, вартість робочої сили, заміна живої праці капіталом.

Тема 9. Політика доходів і оплата праці

Вартість життя населення, види доходів та витрат, показники диференціації останніх. Основні законодавчо-правові положення регулювання оплати праці в ринкових умовах господарювання та визначення її мінімальних розмірів. Сутність, функції і принципи оплати праці. Форми і системи оплати праці: їх сутність, розрахунок, взаємозв'язок та взаємозалежність. Індивідуальні й колективні системи оплати праці. Системи оплати праці, визначення та види. Тарифна система та її складові елементи. Характеристика складових тарифної системи. Особливості тарифікації робіт у різних галузях. Безтарифна система оплати праці, її особливості. Формування фонду оплати праці на підприємстві.

Тема 10. Планування праці

Методичні положення та особливості планування трудових показників у підприємстві. Планування праці, баланс робочого часу, календарний фонд робочого часу, номінальний фонд робочого часу, ефективний фонд робочого часу, штатний розпис, явочна кількість працівників, середньосписковий склад працівників, економія чисельності робочої сили, формула Розенкранца, нормативний метод планування заробітної плати. Планування показників продуктивності праці. Планування заробітної плати.

Тема 11. Аналіз, звітність, аудит у сфері праці

Характеристика системи показників аналізу праці та особливості їх розрахунку в сільському господарстві. Аналіз забезпеченості підприємства робочою силою. Аналіз продуктивності праці. Аналіз використання робочого часу. Аналіз трудомісткості виробництва продукції. Аналіз заробітної плати. Облік затрат праці та її оплати в галузі. Аудиторське оцінювання системи організації внутрішньогосподарського контролю праці та її оплати. Аудит використання фонду споживання та розрахунків із оплати праці. Класифікація аудиту, напрями проведення аудиту, етапи проведення аудиту. Статистична звітність у сфері праці, адміністративна відповідальність за недостовірність показників. Форми статистичної звітності у сфері праці.

Тема 12. Моніторинг соціально-трудової сфери як інструмент регулювання й удосконалення соціально-трудових відносин

Моніторинг, моніторинг соціально-трудової сфери, соціологічне дослідження, когортне дослідження, панельне дослідження, генеральна сукупність, вибірка, гіпотеза, інтерпретація поняття, операціоналізація поняття, проста випадкова вибірка, систематичний відбір, серійна вибірка, багатоступенева вибірка, комбінована вибірка, багатозадова вибірка,

стратифікована вибірка, репрезентативність вибірки, квотна вибірка, організаційно-технологічний план соціологічного дослідження, анкетне опитування, інтерв'ю, спостереження, аналіз документів, соціометричне опитування, тестування, експеримент.

Тема 13. Міжнародна організація праці та її вплив на розвиток соціально-трудових відносин

Історія створення та структура МОП. Методи роботи МОП щодо регулювання соціально-трудових відносин. Основні принципи та права у сфері праці. Декларація МОП основних принципів та прав у сфері праці. Роль та функції Міжнародного бюро праці. Зміцнення трипартизму та соціального діалогу. Діяльність працівників і МОП. Діяльність роботодавців і МОП. Активне партнерство: регіональна діяльність МОП. Центр навчання, досліджень та публікації МОП. Поліпшення політики зайнятості, зміцнення адміністрації праці та системи соціального захисту в рішеннях та конвенціях МОП. Основні конвенції МОП з питань регулювання зайнятості та оплати праці. Глобалізація та сучасні методи регулювання соціально-трудових відносин.

3. Рекомендована література

1. Буряк П.Ю., Карпінський Б.А., Григор'єва М.І. Економіка праці і соціально-трудові відносини: навчальний посібник. К.: ЦНЛ, 2004. 440 с.

2. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник. 3-тє вид., випр. і доп. К.: Т-во «Знання», КОО, 2007. 559 с.

3. Грішнова О.А. Економіка праці та соціально-трудові відносини: підручник. К.: «Знання», 2009. 390 с.

4. Гриньова В.М., Шульга Г.Ю. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. К.: «Знання», 2010. 310 с.

5. Дядик Т.В. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навчальний посібник. Полтава: ФОП Говоров, 2008. 344 с.

6. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посіб. / За ред. І.К. Назарової. К., 2010. 573 с.

7. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч.-метод. посібник / За заг. ред. проф. Качана Є. П. Тернопіль: ТДЕУ, 2006. 373 с.

8. Економіка праці і соціально-трудові відносини: навчальний посібник / За ред. О.В. Акіліна, Л.М. Ільїч. К.: Алерта, 2010. 734 с.

9. Ляш О.І., Гринкевич С.С. Економіка праці та соціально-трудові відносини: навч. посібник. Київ: «Ліра-К». 2010. 476 с.

10. Колот А.М. Економіка праці і соціально-трудові відносини: підручник / За наук. ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Колота. К: КНЕУ, 2009. 711 с.

11. Тимош І.М. Економіка праці: навчальний посібник. Тернопіль: Астон, 2001. 347 с.